

Міністерство освіти і науки України
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
Інститут духовного розвитку людини

**ДУХОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ:
методологія, теорія і практика**

Збірник наукових праць

Випуск 3 (26)

Луганськ 2008

Рекомендовано Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Редакційна колегія

Шевченко Г.П. - член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор (**головний редактор**); **Андрющук А.О.** - кандидат технічних наук, доцент; **Бех І.Д.** - академік АПН України, доктор психологічних наук, професор; **Євтух М.Б.** - академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор; **Іонова О.М.** - доктор педагогічних наук, професор; **Мирополюська Н.Є.** - доктор педагогічних наук, професор (**заступник головного редактора**); **Максименко С.Д.** - академік, доктор психологічних наук, професор; **Носков В.І.** - доктор психологічних наук, професор; **Підласий І.П.** - доктор педагогічних наук, професор; **Ротерс Т.Т.** - доктор педагогічних наук, професор; **Третьяченко В.В.** - доктор психологічних наук, професор; **Троцько Г.В.** - член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор; **Фунтікова Н.В.** - кандидат педагогічних наук (**відповідальний секретар**); **Чепелева Н.В.** - член-кореспондент АПН України, доктор психологічних наук, професор.

Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць / Гол. редактор: Г.П.Шевченко – Вип. 3 (26). – Луганськ: Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В.Далія, 2008. – 196 с.

Збірник наукових праць „ДУХОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: методологія, теорія і практика” внесено до Переліку №14 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

(Додаток до постанови президії ВАК України від 30 червня 2004 р. №3-05/7)

Статті прорецензовані членами редакційної колегії.

У збірнику висвітлюються актуальні питання методології, теорії й практики розвитку духовної культури особистості в сучасних соціокультурних умовах.

Матеріали збірника можуть бути використані науковцями в галузі педагогіки та психології духовності, аспірантами, педагогами-практиками.

6. Трачук Т.В. Технологія формування економічного мислення у сучасного вчителя // Педагогічний пошук. – Луцьк. 2004. – Вип. №2. С.20-23.
7. Трачук Т.В. Формування економічних знань у процесі пізнавальної активності особистості // Імідж сучасного педагога. Спеціальний випуск. – Полтава, 2005, №9-10. – С. 40-42.
8. Трачук Т.В. Особливості технології засвоєння економічних знань учителем у системі післядипломної освіти: Навчально-методичне видання. – Луцьк: Ред.-вид. відд. ВІППО, 2005. – 62 с.
9. Шпак О. Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти. К: Четверта хвиля, 2000. - 352 с.

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В.В. Бурдун

У статті дається аналіз мотивів навчальної діяльності і пропонуються рекомендації викладачам та майстрам виробничого навчання щодо формування в учнів ПТНЗ мотивації навчальної діяльності.

В статье проводится анализ мотивов учебной деятельности и даются рекомендации преподавателям и мастерам производственного обучения относительно формирования у учащихся ПТУЗ мотивации учебной деятельности.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Найважливішим компонентом навчання є мотиви, тобто ті спонування, якими учень керується, здійснюючи ті або інші навчальні дії чи навчальну діяльність у цілому. І щоб навчання здійснювалося, у навчальній ситуації мають бути мотиви, що рухають учня до гностичної мети - до оволодіння певними знаннями й уміннями. До навчання учня спонукає не один, а низка мотивів різної властивості,

кожний з яких виступає не ізольовано, а у взаємодії з іншими. Навчання, таким чином, має полімотивований характер.

Компонентами мотиваційної сфери учня є його мотиви, цілі, емоції, а також його стан на вміння вчитися (який досить сильно впливає на мотивацію).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення цієї проблеми і на які спирається автор

Проблемі формування в учнів мотивації навчальної діяльності приділяли увагу такі психологи й педагоги, як Л.І. Божович [1], О.С. Гребенюк [2], О.М. Леонтьєв [3], А.К. Маркова [4], В.О. Сластьонін [5], Н.Ф. Талізїна [6], Х. Хекхаузен [7], Г.О. Щукїна [8]. Ця проблема розглядається і в працях сучасних вітчизняних дослідників О.І. Власова [9], В.В. Зарицької [10].

Формування цілей статті (постановка завдання)

Метою статті є аналіз мотивів навчальної діяльності й розробка рекомендацій викладачам та майстрам виробничого навчання щодо формування в учнів ПТНЗ мотивації навчальної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів

Під мотивом учіння розуміється усвідомлена потреба учня здійснювати організовану навчально-пізнавальну діяльність.

Л.І. Божович, вивчаючи чинники, що спонукають учнів до навчання, виділила два види мотивів учіння. Перший вид пов'язується з розвитком особистості учня. Мотиви втілюють ті прагнення й потреби людини, які впливають з усіх обставин її життя та пов'язані з основною спрямованістю її особистості. За змістом такі мотиви можна пов'язати з бажанням учня одержати схвалення викладачів або ж завоювати чи підтвердити авторитет у середовищі однолітків. Це широкі соціальні мотиви, оскільки вони виходять за межі самого навчального процесу й пов'язані з тими життєвими стосунками, у які вступає учень завдяки учінню.

Другий вид мотивів учіння утворюють мотиви, народжені переважно самою навчальною діяльністю. До складу цієї групи входять різноманітні навчально-пізнавальні інтереси, задоволення, які виникають в учнів унаслідок напруженої інтелектуальної активності, трудового зусилля, подолання труднощів [1, с. 19].

Розрізняти «знані» мотиви навчальної діяльності й «реальні діючі» в навчальному процесі пропонував О.М. Леонтьєв [3, с. 41].

О.І. Власова розділяє мотивацію учіння за динамічними характеристиками на такі: стійкість мотиву; емоційне забарвлення (приємне - неприємне) та модальність (за критерієм досягнення - уникнення певної ситуації учіння); ступінь задоволеності - незадоволеності мотиву; швидкість виникнення; сила мотиву та його інтенсивність перемикання [9, с. 127].

Найбільш поширеним є поділ мотивів на внутрішні та зовнішні. Якщо для особистості (учня) має значення діяльність як така (наприклад, задовольняється пізнавальна потреба в процесі навчання) то говорять про внутрішню мотивацію. Якщо значення мають інші потреби (наприклад, потреба соціального престижу, одержання похвали, уникнення покарання тощо), то говорять про зовнішні мотиви. До зовнішніх мотивів відносять також стимули, об'єктивні умови середовища, у якому перебуває людина.

Зовнішні мотиви можуть бути позитивними (мотиви успіху, досягнення) і негативними (мотиви уникнення покарання, захисту). Дослідження показують, що для сильних учнів, як правило, характерна внутрішня мотивація: вони орієнтовані на засвоєння міцних професійних знань, навичок і практичних умінь. Навчальні мотиви слабких учнів в основному зовнішні, ситуативного характеру: уникнути осуду й покарання за погане навчання тощо.

Усе різноманіття мотивів навчальної діяльності учнів В.С. Сластьонін представляє трьома взаємозалежними групами [5, с. 196].

1. Безпосередньо-спонукаючі мотиви, засновані на емоційних проявах особистості, на позитивних або негативних емоціях: яскравість новизна, цікавість, зовнішні привабливі атрибути; цікаве викладання; привабливість особистості викладача; бажання одержати похвалу, нагороду (безпосередньо у міру виконання завдання), острах одержати негативну оцінку, покарання, страх перед викладачем, небажання бути об'єктом обговорення в групі тощо.

2. Перспективно-спонукаючі мотиви, засновані на розумінні значущості знання взагалі й навчального предмета зокрема: усвідомлення світоглядного, соціального, практично-прикладного значення предмета, тих або інших конкретних знань і вмінь; зв'язок навчального предмета з майбутнім самостійним життям (вступ до інституту

вибір професії, створення родини тощо); очікування в перспективі одержання нагороди, розвинене почуття обов'язку, відповідальності.

3. Інтелектуально-спонукаючі мотиви, засновані на одержанні задоволення від самого процесу пізнання: інтерес до знань, допитливість, прагнення розширити свій культурний рівень, опанувати певними вміннями й навичками, захопленість самим процесом вирішення навчально-пізнавальних завдань тощо.

А.К. Макарова поділяє мотиви на дві великі групи [4, с. 15-16]:

1) пізнавальні мотиви, пов'язані зі змістом навчальної діяльності та процесом її виконання;

2) соціальні мотиви, пов'язані з різними соціальними взаємодіями учнів з іншими людьми.

Перша група мотивів включає кілька підгруп:

1) широкі пізнавальні мотиви, які полягають в орієнтації учнів на оволодіння новими знаннями. Вони відрізняються за рівнями. Ці рівні визначаються глибиною інтересу до знань. Це може бути інтерес до нових цікавих фактів, явищ, інтерес до істотних властивостей явищ, до перших дедуктивних висновків або інтерес до закономірностей у навчальному матеріалі, до теоретичних принципів;

2) навчально-пізнавальні мотиви, які полягають в орієнтації учнів на засвоєння способів здобування знань: інтереси до прийомів самостійного набуття знань, до способів саморегуляції навчальної роботи й раціональної організації своєї праці;

3) мотиви самоосвіти, які полягають у спрямованості учнів на самостійне вдосконалення способів здобування знань.

Усі ці пізнавальні мотиви забезпечують подолання труднощів учнів у навчальній роботі, викликають пізнавальну активність.

Друга група мотивів - соціальні мотиви - також поділяється на підгрупи:

1) широкі соціальні мотиви, що полягають у прагненні одержувати знання, у розумінні необхідності вчитися. Тут великим є значення мотивів усвідомлення соціальної необхідності. До цих мотивів також можна віднести бажання учнів добре підготуватися до обраної професії;

2) вузькі соціальні мотиви, що полягають у прагненні зайняти певну позицію, місце у взаєминах з оточуючими, одержати їхнє схвалення, заслужити в них авторитет. Ці мотиви пов'язані з потребою учня в спілкуванні, у прагненні одержати задоволення від процесу спілкування, від налагодження стосунків з іншими людьми. Також

цей мотив може полягати в спробах різного роду самоутвердження у бажанні зайняти місце лідера, впливати на інших учнів;

3) мотиви соціального співробітництва, які полягають у тому що учень не тільки хоче спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми, але й прагнути усвідомлювати, аналізувати способи, форми свого співробітництва та взаємин із майстрами й одногрупниками. Цей мотив є важливою основою самовиховання, самовдосконалення особистості.

Різні мотиви мають неоднакові прояви в навчальному процесі: наприклад, широкі пізнавальні мотиви проявляються в прийнятті рішення завдань, у звертанні до викладача за додатковими відомостями; навчально-пізнавальні - у самостійних діях з пошуком різних способів вирішення, у питаннях майстрові виробничого навчання про порівняння різних способів роботи; мотиви самоосвіти виявляються у звертаннях до майстра з приводу раціональної організації навчальної праці, у реальних діях самоосвіти. Соціальні мотиви проявляються у вчинках, що свідчать про розуміння учнем обов'язку й відповідальності; позиційні мотиви - у прагненні до контактів з однолітками й в одержанні їхніх оцінок, в ініціативі й допомозі одноліткам; мотиви соціального співробітництва - у прагненні до колективної роботи, до усвідомлення раціональних способів її здійснення. Усвідомлені мотиви виражаються в умінні учня розповісти про те, що його спонукає вибудувати мотиви за ступенем значущості. Реально діючі мотиви виражаються в успішності й відвідуваності, у навчальній діяльності й формах відходу від неї, у виконанні додаткових завдань або відмові від них, у прагненні до завдань підвищеної або зниженої складності тощо.

Якості мотивів можуть бути:

- змістовними, пов'язаними з характером навчальної діяльності (усвідомленість, самостійність, домінування в загальній структурі мотивації, ступінь поширення на кілька навчальних предметів та ін.);

- динамічними, пов'язаними із психофізіологічними особливостями учнів (стійкість мотиву, його сила й виразність, переключення з одного мотиву на інший, емоційне забарвлення мотивів).

Провідна роль у самоорганізації особистості смислоутворення й цілепокладання робить необхідним зосередження уваги викладацького складу ПТНЗ на створенні умов для усвідомлення учнями мотивів

цілей свого навчання. Формування ціннісного ставлення до навчання як засобу освоєння професійної діяльності можливе при розкритті перед учнями основних перспектив цієї діяльності, а саме: перспективи, пов'язані з соціальною значущістю й статусом професії; умови праці; можливості особистісного росту й самореалізації в професії. При цьому найбільш усвідомленими й збуджуючими учнів ПТНЗ до навчання, як правило, є перспективи особистісного росту й самореалізації. Формування мотивів навчання - це створення в ПТНЗ умов для появи внутрішніх спонукань (мотивів, цілей, емоцій) до навчання, усвідомлення їх учнями й подальшим саморозвитком ними своєї мотиваційної сфери.

Вікові особливості учнів ПТНЗ також вносять певні зміни у мотивацію навчальної діяльності. У юнацькому віці виникає потреба вдосконалення своєї навчальної діяльності, яка проявляється в прагненні до самоосвіти, виходу за межі навчальної програми.

Навчальні дії можуть переростати в методи наукового пізнання. Орієнтовні та виконавчі навчальні дії можуть виконуватися не тільки на репродуктивному, але й на продуктивному рівні. Особливої ролі набуває оволодіння контрольними діями до початку роботи у формі прогнозуючої самооцінки, планування самоконтролю своєї навчальної роботи. На основі цього відбувається формування прийомів самоосвіти.

Уміння ставити в навчальній діяльності нестандартні навчальні завдання й знаходити разом з тим нестереотипні способи їхнього вирішення є передумовою творчого ставлення до праці.

У цьому віці широкі пізнавальні мотиви зміцнюються завдяки тому, що інтерес до знань торкається закономірності навчального предмету й основи наук. Навчально-пізнавальний мотив (інтерес до способів здобування знання) удосконалюється як інтерес до методів теоретичного й творчого мислення. Мотиви самоосвітньої діяльності в учнів пов'язуються з більш далекими цілями, життєвими перспективами обраної професії.

Проявляється чітко виражений інтерес до раціональної організації розумової праці, а також прагнення до аналізу та визначення індивідуального стилю своєї навчальної діяльності, визначення сильних і слабких сторін своєї навчальної роботи.

У цьому віці зміцнюються широкі соціальні мотиви. Соціально-позитивні мотиви стають більш диференційованими за розширення ділових контактів з однолітками та викладач. Відбувається народження нових мотивів професійного й життєвого самовизначення. Зростає вміння оцінити реалістичність цілей.

Таким чином, для формування мотивації навчальної діяльності в учнів ПТНЗ викладачам і майстрам виробничого навчання необхідно дотримуватися таких вимог:

1. Визначити оптимальні зони, у яких учень, незважаючи на зовні невеликі успіхи, виявляє більший інтерес, домагається кращих досягнень, ніж в інших сферах.
2. Сприяти розвитку активності учнів у тому напрямку, де бажані мотиви й цілі розвивалися з урахуванням їхнього минулого досвіду та внутрішніх устремлень.
3. Необхідно з уроку в урок формувати в учнів усвідомлення необхідності навчання й прагнення одержання знань і знати, розкривати перед ними перспективи цієї діяльності, можливості самореалізації в професії й формувати в них любов до своєї професії.
4. Створювати педагогічним колективом загальної атмосфери позитивної мотивації навчання в ПТНЗ і в групі в цілому.
5. Викладачі й майстри виробничого навчання мають використовувати матеріал емоційно, із застосуванням яскравих і цікавих прикладів досвіду, парадоксальних фактів, активних та інтерактивних методів навчання, показувати важливість навчального матеріалу кожного для якісного оволодіння майбутньою професією.
6. Використовувати в процесі навчання пізнавальні ігри, ситуації суперечки й дискусії, аналіз життєвих ситуацій, проблемні ситуації, раціоналізаторські завдання.
7. Необхідно розвивати в учнів почуття обов'язку, відповідальності, допитливості, прагнення розширювати культурний і професійний світогляд, повагу до обраної професії.
8. Формувати в учнів навички самостійної діяльності, раціональної організації своєї праці.
9. Включати учнів у колективні форми організації різних видів діяльності, створити взаємини співробітництва між викладачами й майстрами виробничого навчання й учнями.

10. Залучати учнів до оцінної діяльності й сформувати у них адекватну самооцінку.

11. Уміло застосовувати заохочення й покарання (схвалювати позитивні дії учнів та об'єктивно і своєчасно реагувати на негативні дії учнів).

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку

Отже, зміцнюючи всі сторони вміння учнів учитися, можна забезпечити засвоєння всіх видів знань та їхнє застосування в нових умовах, самостійне виконання ними навчальних дій і самоконтролю, самостійний перехід від одного етапу навчальної роботи до іншого, включення учнів у спільну навчальну діяльність і тим самим досягти позитивної мотивації навчальної діяльності.

Література

1. Божович Л. И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка / Л. И. Божович // Изучение мотивации поведения детей и подростков. - М., 1972. - 326 с.
2. Гребенюк О. С. Формирование интереса к учебной и трудовой деятельности у учащихся средних профтехучилищ / О. С. Гребенюк. - М. : Просвещение, 1986. - 186 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. - М. : Политиздат, 1977. - 303 с.
4. Маркова А. К. Формирование мотивации учения: кн. для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. - М. : Просвещение, 1990. - 192 с.
5. Педагогика : учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. - М. : Школьная Пресса, 2002. - 512 с.
6. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. - М. : Просвещение, 1985. - 227 с.
7. Хакхаузен Х. Мотивация и деятельность : в 2 т. / Х. Хакхаузен. - М., 1986. - Т.2. - 337 с.
8. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г. И. Щукина. - М. : Просвещение, 1979. - 160 с.
9. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О. І. Власова. К. : Либідь, 2005. - 400 с.
10. Зарицька В. В. Мотивація досягнення та мотивація схвалення як детермінанти формування у старшокласників здатності до самореалізації / В. В. Зарицька. - К. : Київ. нац. ун. ім. Тараса Шевченка, 2004. - Вип. 22. - С. 108117.

З М І С Т

<i>Барилко С. М.</i>	Сучасна література Англії і США та її роль у формуванні духовно-творчої особистості майбутнього перекладача	3
<i>Белых А.С.</i>	Личностное развитие студента в процессе профессионального становления	12
<i>Бреславец Н. А.</i>	Формирование социальных компетентностей в учебно-воспитательном процессе вуза с использованием модульного проектирования	19
<i>Булах И. П.</i>	Типология индивидуальных различий становления структуры учебной деятельности	26
<i>Булигіна О.О.</i>	Умови формування економічних знань у студентів вищих навчальних закладів	32
<i>Бурдун В.В.</i>	Формування в учнів професійно-технічних навчальних закладів мотивації навчальної діяльності	42
<i>Безсонова А.А., Воронина Г.Г.</i>	Современное телевидение и его влияние на формирование моральных качеств детей младшего школьного возраста	50
<i>Гріднєва Л.М.</i>	Формування іншомовної комунікативної компетенції – складова якісної підготовки майбутнього правоохоронця .	57
<i>Гук Л. В.</i>	Формування естетичних цінностей молоді	65
<i>Ененко И. А.</i>	Роль музыкального воображения в процессе воспитания музыканта	73
<i>Жукотинський К.К.</i>	Підвищення соціальної активності учнів шляхом покращення навчально-виховної роботи в ДЮСШ	80

Завальнюк В.В.	Інтернаціональна освітня діяльність братського союзу Німеччини у XVIII–XIX ст.	87
Іванова О.І.	Шляхи формування естетичного середовища освітнього закладу в системі вищої освіти	96
Іванова Т.І., Курина Н.В.	Провідна роль викладача з національно-патріотичного виховання молоді	107
Кириченко Л.Г.	Вплив естетичних факторів на формування професійних якостей сучасного менеджера шоу-бізнесу	112
Костик Є.В.	Формування духовних цінностей майбутнього спеціаліста як головна умова підготовки майстра-професіонала	119
Мальцева Т.Є.	Результати експериментальної роботи з формування громадянськості	126
Муромець В.Г.	Упровадження моделі формування комунікативного взаєморозуміння підлітків у виховний процес дитячого оздоровчого табору	134
Осіпов А.О.	Історико-культурна обмеженість форм і змісту суспільної свідомості та онтична природа духовності	139
Радіонов Ю.А.	Розвиток системи освіти в Німеччині з другої половини XX сторіччя до сьогодення	142
Сура Н. А.	Комунікативний системно-діяльнісний підхід до навчання іноземної мови у ВНЗ	148
Тюріна Т. Г.	Вища освіта третього тисячоліття: сучасне бачення	154
Червонецький В.В.	Екологічне виховання учнів засобами дисциплін гуманітарного профілю в школах країн євроатлантичного регіону: сподівання і можливості	164

<i>Чернуха Н.М.</i>	Сутність інтеграційного соціалізаційного процесу учнівської молоді в історичній ретроспективі	177
<i>Чиж А.Н., Малькова М.А.</i>	История и реальность методов нравственного воспитания детей в школе	184
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ		191

ДУХОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: методологія, теорія і практика

Збірник наукових праць

Випуск 3 (26)

Редактор З.І.Андропова
Технічний редактор Т.М.Дрогозов
Оригінал-макет О. В. Могильна
Художнє оформлення обкладинки К.М. Шевердін
П.М. Шевердін

Підписано до друку 20.12.2008.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура UkrainianKudriashov.
Друк офсетний. Умов.друк.арк. 11.4. Обл.-вид.арк. 12.5.
Тираж 300 экз. Вид.№2303. Замов. №906 Ціна договірна.

Видавництво

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
Свідощтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.2003.

Адреса видавництва: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а
Телефон: 8 (0642) 41-34-12, факс: 8 (0642) 41-31-60
E-mail: uni@snu.edu.ua http: www.snu.edu.ua